

IRAKBAN A BÉKÉT IS MEG KELL NYERNI

Tájkép háború után

Bush elnök május elején bejelentette, hogy Irakban befejeződtek a nagyobb hadműveletek, majd a hónap végén az ENSZ feloldotta a közel-keleti ország ellen 13 éve érvényes szankciókat. A békefenntartók a nyár folyamán megkezdték tevékenységüket az országban, a világ pedig készül a legkorábban októberben megrendezendő úgynevezett iraki donorkonferenciára.

Noha a fegyverek még nem csendesedtek el Irakban, aktívak az orvlövészek és a robbantatók, nem csökken a szabotázsakciók száma, kaotikus állapotok uralkodnak a közművek területén, nehezen lehet üzemanyaghoz jutni, az élelmi-

szerek árának emelkedése megközelelti a 300 százalékot, kevés a munkalehetőség, romokban hever az egészségügy, a világ már az ország újjáépítésének, gazdasági és pénzügyi megsegítésének lehetőségeivel foglalkozik. Ehhez elengedhetetlen az iraki

gazdaság állapotának felmérése, valamint a várható kiadások és azok forrásainak összegzése.

Nem lényegtelen az sem, milyen hatással volt a háború és lesz az újjáépítés a világgazdaságra, az amerikai nemzetgazdaságra, egyes iparágakra, a közel-keleti térség országaira, a kőolajiparra, s a sort még hosszasan lehet folytatni. Az első felmérésekből, becslésekből kialakuló kép azt mutatja, hogy miközben a világgazdaság összességében szinte meg sem érezte a háborút, a feltornyosult gazdasági kérdésekre regionális, országos, iparági és vállalati szinten kell majd a következő években választ, megoldást találni. Irakkal kapcsolatban tehát mindenképp a béke megnyerése kerül előtérbe.

Elmúlt a kezdeti eufória

A világgazdaságot éppen hullámvölgyben „találta” a meglepetést nem okozó háború, amelynek első hetében a dollár erősödött az euróval szemben, s a világ tőzsdéinek többségén emelkedtek a részvényárfolyamok. A piacok rövid háborúra számítottak, így mérséklődött az arany ára, a kőolajé pedig 23 százalékkal csökkent. Az elhúzódo harcok azonban véget vetettek a piacok derültségének, a befektetők eufóriájának, s a világgazdaság egésze gyakorlatla-

Feltételezésünk szerint a TFP évi 3 százalékkal nőhet, ez mintegy kétszerese a fejlett országokban valószínűsíthető értéknek.

Számításainkban feltételeztük, hogy az importszerkezet nem módosul lényegesen. Az enyhe reálfelértékelődési tendencia következtében árversenyképességünk némileg gyengül.

Jövedelmi folyamatok

A valuta reálfelértékelődése, a feltételezett gazdasági növekedés, a termelékenység viszonylag gyors emelkedése lehetővé teszi, hogy az infláció folyamatosan csökkenjen. 2003 végére a pénzromlás üteme 5 százalék körüli lesz, 2006-ig pedig lassú csökkenést valószínűsítünk. Természetesen kisebb inflációs szint mellett annak csökkentése általában növekvő reáláldozatokkal jár, ezért az infláció mérséklődésének folyamatos és lassuló tendenciáját prognosztizáljuk, ezt tartjuk a gazdaság és a társadalom számára egyaránt elfogadhatónak.

A magas felhalmozási hányaddal jellemzett növekedési pálya és az EU-hoz, majd az EMU-hoz való csatlako-

zásunkhoz szükséges kritériumok elérése kemény követelményeket támaszt az államháztartás jövőbeni szerepével kapcsolatban. A gazdaság élénkítése az állami beruházási kereslet növelését igényli, ugyanakkor az államháztartás GDP-arányos hiányát tovább kell csökkenteni. Mindez csak az államháztartási kiadások és bevételek szerkezetének ésszerű kialakításával érhető el.

A jövedelemcentralizáció és -újraelosztás foka tovább csökkentendő. Az állami szerepvállalás területeit konkrétan meg kell határozni, a nem hatékonyan ellátható feladatokról pedig célszerű lemondani. Az állami szerepvállalással összefüggő feladatok (infrastruktúra, oktatás, ösztönzési politika stb.) esetén viszont határozott és e célokra orientált fejlesztés indokolt.

Fontos lenne a munkaerő költségeinek csökkentésével javítani a vállalkozások versenyképességét. Ennek lehetséges módja az adók kisebb mértékű csökkentése, valamivel jelentősebb (munkaadói) tb-járadék-mérsékléssel kiegészítve.

A felvázolt külkereskedelmi folyamatokat az árfolyam kismértékű re-

álfelértékelődése nem veszélyezteti. A hazai inflációcsökkenés és az Európai Unió átlagos inflációjának mérséklődése közötti különbségből fakadó felértékelődést a várhatóan gyorsabb ütemű termelékenységjavulás képes lesz kompenzálni.

Lehetőséget látunk a kamatfelár további kismértékű csökkenésére, a belföldi kamatok folyamatos mérséklődése mellett. A belföldi reálkamat szintjében is további csökkenést prognosztizálunk.

A makrogazdasági alappálya jellemzői

Az alábbiakban kedvező külső környezetet feltételező egyensúlyi pályát számszerűsítettünk, ahol a gazdaság a makrogazdasági egyensúlyt lényegileg nem veszélyeztetve fejlődik, növekvő felhalmozási hányad, finanszírozható folyófizetésimérleg-hiány mellett, dezinflációs pályán.

Az átlagos évi növekedési ütem 3,5–5 százalék között mozog, a felhalmozási ráta lassan, de fokozatosan növekszik a 2004. évtől feltételezett, nagymértékű uniós transfereket is számításba véve. A fogyasztás valamelyest a gazdasági növekedés alatti ütemben növekedhet.

Az export dinamikus, 2004-től körülbelül évi 7-8 százalékkal bővül. Az import közel azonos ütemben növekszik.

A folyó fizetési mérleg finanszírozása kedvező szerkezetű, az évente beáramló működő tőke várhatóan továbbra is 1,5-2 milliárd euró lesz.

Az államháztartás hiánya közép-távon csökkenhet, bár 2004-ig még nem érjük el az EMU-csatlakozás kritériumaként tekintett küszöbértéket (az uniós metodika szerint számítva).

A foglalkoztatottak száma csak kismértékben emelkedik, a munkanélküliségi ráta jelentősen nem módosul.

Az infláció 2006-ra 4 százalék alá süllyedhet, a reáljövedelmek évi 3-4 százalékkal emelkedhetnek.

tilag visszaállt a háborút megelőző pályára.

Az előrejelzések szerint a következő két évet a világgazdaságban bizonytalan keresleti tényezőkre épülő fellendülés jellemzi majd. A globális bruttó társadalmi termék (GDP) az idén 2,5, jövőre és 2005-ben várhatóan egyaránt 3,1 százalékkal növekszik majd.

Egy áprilisi előrejelzés azzal számolt, hogy három hónapnál rövidebb háború esetén a veszteségek nagysága 500 és 2000 milliárd dollár között alakul. A két szélső érték a világ egyéves GDP-jének 1,8, illetve 7,2 százaléka. De hol van már április! S még mindig szinte lehetetlen megvonni a háború közvetlen és közvetett veszteségeinek viszonylag pontos mértékét, valamint a háború „árát”, néhány közelítő statisztika azonban már rendelkezésre áll.

Profitáló amerikai ágazatok

Az Egyesült Államokban az iraki harcok finanszírozására tavasszal 80 milliárd dolláros pótköltségvetést fogadtak el, aminek nyomán az idén az amerikai katonai költségvetés a GDP 4,1 százalékát (450 milliárd dollár) viszi el, összegében pedig a legmagasabb az 1951-es koreai háború óta.

Rumsfeld hadügyminiszter nemrégiben arról tájékoztatta a szenátus hadügyi bizottságát, hogy július végéig a háború kiadásai elérték a 48 milliárd dollárt, s ez az összeg havonta 3,9 milliárddal növekszik. (Összehasonlításképpen: az afganisztáni amerikai jelenlét havi 900-950 millió dollárt emészt fel.) A londoni Financial Times szerint az amerikaiak legkevesebb 2-4 évig maradnak Irakban, így számukra a megszállás költségei minimum 130-150 milliárd dollárt tesznek ki. Ezek az összegek természetesen nem tartalmazzák a helyreállítás, az újjáépítés kiadásait.

A McKinsey tanácsadó cég számításai szerint az iraki gazdaság működőképessé tételéhez 90 milliárd dollárra van szükség, az egészségügy talpra állítása 10 milliárdot, az iraki bevételek szinte teljes egészét adó kőolajipar korszerűsítése, kapacitásainak bővítése

pedig 35 milliárd dollárt igényel. (Ezek az összegek nem azonosak a károk értékével, amelyek felmérése még jó ideig eltart.) Összehasonlításképpen: a brit BBC adatai szerint Libanon helyreállítására 10 év alatt 4 milliárd dollár jutott, Bosznia öt év alatt 5,4, Afganisztán pedig néhány esztendő alatt mintegy 10 milliárd dollár helyreállítási segélyhez és hitelhez jutott.

A legújabb statisztikák tanúsága szerint az iraki háború és a megszállás jótékonyan hat az amerikai gazdaságra, amely az esztendő közepén nagyobb sebességre kapcsolt. Megélnéskült a lanya konjunktúra, a GDP növekedése a második félévben megközelíti a 4 százalékot. A védelmi és biztonsági kiadások számottevő növekedése, a vásárlási kedvet fokozó adócsökkentés és egyéb pénzügyi ösztönzők igencsak kedvezően hatnak rövid távon a gazdaságra. Érdemes megjegyezni, hogy Európa nem igazán profitált a háborúból, az európai gazdaságokban a kereslet élénkülése még várat magára.

Az iraki háború és a megszállás gazdasági előnyeit elsősorban az amerikai hadi- és élelmiszer-ipari, a helyreállításban majd részt vevő építőipari és szállítási vállalatok, valamint a biztonságipari cégek élvezik. (Az újjáépítésben a tervek szerint nemcsak amerikai és brit vállalkozások vesznek majd részt, de Washington és London nem hagyott kétséget afelől, hogy saját vállalataik a fővállalkozók és a megrendelések első számú kedvezményezettjei. Erről a későbbiekben még lesz szó.)

A háborúnak „hála” az amerikai hadiipar óriásvállalatainak profitorátája rövid idő alatt egyről két számjegyre változott. A Pentagon szállítói az elmúlt években nem elsősorban új fegyverek és hadieszközök tervezésébe fogtak, hanem – kissé leegyszerűsítetten fogalmazva – a meglévőket korszerűsítették, vagyis azokat magas fokozatig digitalizálták, műholdas irányításúvá tették, elektronizálták és szuper-számítógépesítették.

Erre jó példa, hogy a korszerű, de viszonylag „sima” M1-es tank (amely

az első Öböl-háború egyik sztárja volt) ára 1,7 millió, a holnap csúcstechnikáját képviselő korszerűsített modellé pedig 4,1 millió dollár. Miközben a világ ámult a bevetett korszerű fegyvereken (amelyek persze nem tudták kiküszöbölni az emberi hibákat), ismét szárnyalt a Northrop Grumman, a General Dynamics és a többi amerikai hadiipari vállalatbirodalom részvényeinek árfolyama.

A szeptember 11-ei tragédia után az amerikai közületi és vállalati szférában számottevően megnövekedett a kereslet a biztonsági szakemberek és szolgáltatások iránt, ami csak bővül az iraki háború kitörése óta. Fokozottabban védik a középületeket, a repülőtereket, a számítógépes rendszereket, a közműveket, szinte kötelező lett a vészhelyzetre vonatkozó szabályzatok és tervek kidolgozása, az üzletmenet folyamatosságának biztosítása vészhelyzetben, s nagy ütemben bővül az ellenőrző és felismerő rendszerek és eszközök arzenálja.

A biztonságbiznisz az elmúlt két évben 300 ezer új munkahelyet teremtett Amerikában, s az ilyen szolgáltatások értékesítése évi 20 százalékkal növekszik. Jól jelzi az ágazat konjunktúráját, hogy a legnagyobb biztonságra szakosodott amerikai tanácsadó cég, a Kroll Inc. az idén már 80 százalékkal növelte bevételeit, s az 500 legnagyobb amerikai vállalatból 350 veszi igénybe szolgáltatásait. (Érdemes megjegyezni, hogy a szövetségi költségvetés az idén eddig 50 milliárd dollárt utalt ki az egyes államoknak és önkormányzatoknak biztonságnövelő kiadásokra, s ezen pénzek többsége magáncégeknek „landol”).

A biztosítók széles választékban kínálják az úgynevezett terrorkárt enyhítő módozataikat, amelyek meglehetősen drágák. New Yorkban és Washingtonban például 100 ezer dolláronként 30, Bostonban és Seattle-ben 18 dollár a tarifa.

A háború visszavág

Persze az iraki háborúnak számos árnyoldala is van az amerikai gazdaságra

FOTÓ: REUTERS

nézve. Ezek közül érdemes kiemelni, hogy az amerikaellenesség világméretű növekedése nem kedvez a globális vállalatoknak, a multiknak, valamint azoknak, amelyek termékeit a világ egyes részein bojkottálják. A bevándorlási és vízumkiadási szigorítások nyomán pedig kevesebb tehetséges külföldi szakember és diák juthat el amerikai munkahelyekre és egyetemekre. Ezek a szigorítások már középtávon is ronthatják az agyelszívással is élő úgynevezett tech-vállalatok esélyeit.

Mind az Egyesült Államokban, mind globálisan az iraki háború egyik nagy vesztese az idegenforgalom. Persze a nemzetközi turizmus mélyrepülése a szeptember 11-ei terrorakciók után kezdődött (az ágazat helyzetét tovább rontotta a sokáig megfékezhetetlennek látszó SARS-járvány), az iraki háború és a térség labilitása miatt a régióban szinte teljesen megszűnt az idegenforgalom, s másutt is megcsappant, miközben az egész világon ismét erősödően van a terrortámadásoktól való félelem.

Az Utazási és Turisztikai Világtanács (WTTC) számításai szerint az

iraki háború és az elhúzó harcok 30 milliárd dollár bevételkieséssel és 3 millió munkahely megszűnésével járhat a turizmus területén. Átalakulóban vannak az utazási szokások is: a felmérések szerint világszerte növekszik a belföldi turizmus, s a messzi világjárások helyett mindenhol előtérbe kerültek a közeli országokba való utazások.

Sokat veszített és veszít a harcok miatt a nemzetközi légi közlekedés is. Az iraki háború első három hetében például az európai légitársaságok bevételkiesése mintegy 20 százalékos volt, de bajba kerültek az amerikai cégek is – a legnagyobb válságot éppen a világelső American Airlines élte át.

A régió haszonlesői

A háború érzékelhető hatást gyakorolt politikai és gazdasági szempontból a térség országaira, amelyek közül valószínűleg Kuvait járhat a legjobban: a remények szerint az újjáépítésből a kuvaiti cégek nagy hasznot húznak majd. Jordánia, viszonzásként a háborúban nyújtott „szolgáltatáiért”, arra számít, hogy Washington növeli pénzügyi támogatásait és befektetéseit, s Ammán

A nyár végén újraindult a légi közlekedés, bár a kifutópályákat egy ideig még katonai célokra is használják

továbbra is Irak fontos kereskedelmi partnere marad.

Szíria elnöke igencsak ellenezte a háborút, ami nem meglepő, hiszen az iraki változások nyomán az ország rendkívül kedvező ügyletektől és még kifizetődőbb olajszállítási kondícióktól eshet el. **Mubarak** elnök Egyiptomja pedig attól tart, hogy az „új” Irak Kairó vetélytársa lesz mind a régiós befolyás, mind az amerikai kegyekért folyó vetélkedés tekintetében. Irán vezetése viszont örömmel fogadta a Szaddám-rezsim bukását, ugyanakkor számolnia kell azzal, hogy a történelem nyomán erősödni fog a belső ellenzék.

A világ és a térség első számú olajhatalma, Szaúd-Arábia egyre inkább elkötelezi magát a gazdasági reformok mellett. Az országnak igencsak hasznára lehet az iraki gazdaság majdani újjáéledése, ugyanakkor fokozódó aggodalommal tapasztalja, hogy Washington mind keményebben bírálja a túlságosan zárt társadalmi és politikai berendezkedést. Mindent összevetve: a térség országai számára Szaddám bukása mérföldkőnek számít még akkor is, ha a diktátor befolyása jócskán gyengült ahhoz képest, amekkorá az 1991-es Öböl-háború előtt volt.

Lerongyolódott ország

A korántsem teljes világgazdasági, iparági és regionális „körkép” után elérte az iraki gazdasághoz, a kőolajhoz, a Szaddám-vagyonhoz, az adósságokhoz és az újjáépítéshez. A 437 ezer négyzetkilométer területű, 24 millió lakosú ország gazdaságának

sikerült az elmúlt két évtizedben jócskán „lezülleszteni” magát. 2001-ben az egy főre jutó GDP nem érte el a 250 dollárt, húsz évvel korábban viszont – mai dolláron számolva – ennek tízszerese (!) volt.

Szaúd-Arábia után Irak rendelkezik a világ második legnagyobb ismert kőolajkészletével. A 112 milliárd hordó készlet (egy hordó = 159 liter) a világban persze sokkal több, hiszen az ország területének 90 százalékát még fel sem mérték ebből a szempontból.

Az ország bevételeinek 95 százaléka a háborúk előtt a kőolajexportból származott. A többes szám azért indokolt, mert az OPEC-tag Irak 1980 óta szinte mindig hadban vagy nemzetközi szankciók alatt állt, így a gazdasággal szemben a hadigépezet élvezett előbbséget.

A gazdaság 1980 óta fokozatosan lerongyolódott, mára pedig szinte romjaiban hever. Ezt azért is kell hangsúlyozni, mert az iraki gazdaság kárainak döntő része nem az idei háborúban keletkezett, így az újjáépítés

az elmúlt két évtized leépülését lesz hivatott helyreállítani.

Az 1980-tól 1988-ig tartó iraki-iráni háború becslések szerint 100 milliárd dollár kárt okozott az országnak. Bagdad már akkor jócskán eladósodott, mert csökkent az olajexport, a kitermelési eszközök egy része megsemmisült, s a hadikiadások számlája sem volt alacsony. Kuvait 1990-es lerohanása, majd az ezt követő első Öböl-háború és az ENSZ által elrendelt nemzetközi szankciók nyomán újabb drámai és drasztikus visszaesés következett be a gazdaságban és természetesen a lakosság életszínvonalában, életkörülményeiben.

Humanitárius okokból az ENSZ 1996-ban engedélyezte az „Olajat élelmiszerért” programot, de a kőolajexportból származó bevételek 28 százalékát a világszervezet visszatartotta a háborús kompenzációs alap javára. Ez utóbbi elsősorban Kuvait kártérítését volt hivatott szolgálni, mivel a szomszédos országnak Irak mintegy 200 milliárd dolláros kárt okozott.

A szaddámi diktatúra éveiben mind a közigazgatásban, mind az állami vállalatoknál virágzott a korrupció. A 600 nagyobb állami vállalat többsége egyes szakértők szerint a hozzáértő irányítás hiánya, a nyersanyag- és alkatrész-utánpótlás akadozása, valamint a korszerűsítések elmaradása miatt szinte használhatatlan, feléleszthetetlen állapotban van. A májusban feloldott ENSZ-szankciók értelmében a világszervezet tagállamainak tilos volt nyersanyagokat és késztermékeket Iraknak eladni és azokat onnan vásárolni, s ugyancsak tiltott volt a közreműködés az iraki rendeltetésű pénzalapok feltöltésében.

Megcsappant a kitermelés

Jócskán leépült az iraki olajipar is, amely a szankciók miatt kénytelen volt csökkenteni a kitermelést, az alkatrészhiány miatt pedig „megrogyant” az infrastruktúrája. A Cambridge Energy Associates tanácsadó cég adatai szerint Irak olajkivitele 30 éve még napi 4-5 millió hordó volt, a háború előtt pedig alig haladta meg a napi kétmilliót. (Ismeretes, hogy 1996-tól az exportra a már említett Olajat élelmiszerért akció keretében került sor.)

A szövetséges hadműveletek kiemelt célja volt az olajmezők biztosítása és megőrzése, Washington és London tervei szerint ugyanis alapvetően az Irakban kitermelt olajból kell finanszírozni az ország újjáépítését. Az amerikai és a brit csapatoknak sikerült megakadályozniuk, hogy az olajmezőkön jelentősebb károk keletkezzenek a harci cselekmények és a szabotázsakciók nyomán. A szövetségesek már a háború előtt egyértelművé tették, hogy az iraki olaj az iraki népé. Más kérdés persze, hogy az újjáépítésben milyen szerep és mekkora konc jut a nemzetközi olajbiznisznek...

Figyelemre méltó viszont, hogy **Tamir Gadban** megbízott olajipari miniszter bejelentette: hatályon kívül helyezik a Szaddám országglása alatt francia, orosz, indiai, kínai stb. cégekkel aláírt olajszerződéseket, amelyek többek között koncessziókra is vonatkoztak.

A GDP várható növekedése (%)			
Ország, térség	2003	2004	2005
OECD-országok	1,8	2,6	2,8
Egyesült Államok	2,6	3,1	3,1
EU	1,4	2,6	2,6
Japán	0,7	1,4	1,6
Rendszerváltó országok	3,6	3,6	3,7
Fejlődő országok	4,0	4,7	4,8
Kelet-Ázsia	6,4	6,6	6,6
Kína	7,4	7,6	7,6
Dél-Ázsia	5,3	5,4	5,4

Forrás: MTA Világgazdasági Kutatóintézet

Irak olajmezői		
	Kapacitás (ezer hordó/nap)	Kutak száma
Kirkuk	800	96
Bai Hasszan	100	57
Dzsambur	45	30
Habbaz	30	29
Szaddám	15	84
Rumelia	1250	436
Al-Zubair	150	56
Nyugat-Kurna	50	15
Egyéb	90	300 felett
Összesen	2530	1103 felett

Forrás: US Energy Information Administration, Financial Times

(Az orosz Lukoil már jelezte, hogy a genfi választott bírósághoz fordul, amennyiben nem tud érvényt szerezni több milliárd dolláros koncessziós jogainak.)

Augusztusban Irakban napi egymillió hordó kőolajat hoztak felszínre, aminek 65 százalékát exportálták. Az új iraki olajmenedzsmenst – amelynek vezetője Gadban ideiglenes olajminiszter, tagjai pedig tekintélyes hazai ágazati szakemberek – tervei szerint a kitermelés várhatóan 2010-re éri majd el a napi 6-7 millió hordót. Ehhez azonban hatalmas beruházásokra van szükség. Az azonnali „tűzoltás” az iparban mintegy 1,6 milliárd dolláros beruházást igényel, ám ezzel csak igen korlátozott működés biztosítható.

Jól jellemzi a helyzetet, hogy az iraki olajtermelés lassú növekedése ellenére az OPEC nem változtatott a napi 24 millió hordó körüli összesített kitermelési kvótán. Az iraki olaj még jó ideig nem befolyásolja a világ kőolajtermelésének és -exportjának, valamint a „fekete arany” árának alakulását. S nem jelent veszélyt Szaúd-Arábia piaci pozícióira sem, a sivatagi királyság ugyanis könnyűszerrel képes napi 10 millió hordó kőolajat a felszínre hozni.

Az OPEC tehát nyugodt, egyelőre nem számol Irakkal, mint komoly olajhatalmi tényezővel. Négy-öt éven belül azonban minden bizonnyal felül

fogja vizsgálni álláspontját a nagyhatalmú szervezet, amelynek munkájában Bagdad szeretne mielőbb ismét részt venni.

Igen távolinak látszik a cél, amikor Irak majd évi 25 milliárd dollár olajjvedelemre tesz szert; jelenleg az évi 15 milliárdos bevétel is csak 2006 után látszik reálisnak. A washingtoni PFC Energy cég véleménye szerint az utóbbi összeg mindössze az ország folyó kiadásait fedezi, fejlesztésre nem elegendő. Biztató lehet viszont Irak számára, hogy miközben egy hordó olaj világpiacon 25-30 dollár között mozog, a kitermelés költségei az országban nem haladják meg a két és fél dollárt hordónként.

A diktátor „magánvagyoná”

A diktatúrából és a háborúból újjáépülő Iraknak minden centre szüksége van. Gőzerővel folyik például a Szaddám család külföldre menekített vagyonának felkutatása. Elemzők szerint a diktátor és két fia 7-10 milliárd dollárt rejtett el kalandos pénzmosási trükkökkel és akciókkal külföldi bankokban, így a szinte „kifehértett” pénzek felgöngyölítése rendkívül bonyolult feladat. Az összegek megtalálása azért is fontos, mert az Irakból kijuttatott Szaddám-vagyon lesz az újjáépítés egyik forrása. Ugyancsak ezt a célt szolgálja az az 1,7 milliárd dollár, amely az Egyesült Államokban 1990-ben befagyasztott iraki számlákon „pihent”, és ma már rendelkezésre áll.

A Szaddám család külföldi bankbetétekben és állampapírokból lévő vagyonának több forrása volt. Ezek egyike – az ENSZ-szankciók ellenére – a diktátor és fiainak irányításával Szírián és Törökországon át folytatott olajcsempészet volt, aminek ellenében többek között cigaretta és luxuscikkek kerültek az országba. A csempészésből a család nem kis összeget fölözött le, akárcsak az Olajat élelmiszerért akcióból. Számítások szerint csak ebből a két forrásból kétmilliárd dollár bevétel származott a Szaddám klánnak.

Hivatalosan az ország adóssága – amely a Kuvait lerohanása előtti

időkből származik – meghaladja a 116 milliárd dollárt. Irak jelentős összeggel tartozik a térség országain kívül Franciaországnak, Japánnak, Kínának, Oroszországnak, több nemzetközi pénzügyi szervezetnek, valamint a magánszférában bankkonzorciumoknak, vállalatoknak stb. Nem kétséges, hogy az újjáépítéshez Bagdadnak a jövőben jelentős mennyiségű hitelre van szüksége, az olajbevételekből ugyanis egyelőre nem sok jut erre a célra.

Sőt, az olajbevételekből az ország kénytelen lesz tartozásait egy részét visszafizetni. Irak ugyanis új hitelekhez csak akkor juthat, s a nemzetközi pénzpiacokra csak akkor kerülhet vissza, ha hajlandóságot mutat a hivatalos adósságok törlesztésének megkezdésére. A 25 főből álló Ideiglenes Kormányzó Tanács már jelezte a pénzügyi miniszternek, hogy az ország eleget akar tenni törlesztési kötelezettségeinek.

Adósságok, hitelek

Várható, hogy a nem távoli jövőben a demokratikusan megválasztandó és nemzetközileg elfogadott iraki kormány felveszi a kapcsolatot az állami és a magánhitelezőket tömörítő Párizsi Klubbal és Londoni Klubbal, valamint a Nemzetközi Valutaalappal és a Világbankkal. Már ma tudható, hogy Irak szeretné, ha hitelezői leírnák, elengednék hivatalos adósságai 70-90 százalékát. A hitelezők – bár nem zárkoznak el az adósságok egy részének leírásától – az adósságok átütemezését részesítik előnyben, csakúgy, mint az Egyesült Államok. Nem kétséges tehát, hogy igen kemény tárgyalások várhatóak az adósságok és az új hitelek ügyében.

Pénzügyi szakértők véleménye szerint az új hitelfelvétel feltétele nemcsak az adósságok törlesztéséről szóló tárgyalások megkezdése, hanem a kitermelt olaj és az olajtartalékok fedezetként való „beajánlása” is. A feltételek teljesítése esetén Irak várható „új” hitelezői a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, a korábban kereskedelmi hiteleket nyújtó kormányok, valamint a magánbankok és a magáncégek lesznek.

Vallási felekezetek Irakban	
(a lakosság %-ában)	
Mohamedán	97
ebből síita	60-65
szunnita	32-37
Keresztény és egyéb	3
Forrás: A Föld országai	

Amerikai háborús csúcskiadások	
(a GDP %-ában)	
II. világháború (1944-45)	37,9
Koreai háború (1953)	14,1
Vietnami háború (1968)	19,4
Öböl-háború (1992)	4,8
Iraki háború (2003)	4,1-6,0*
* = becslés	
Forrás: US Office of Management and Budget	

Mindettől függetlenül helyre kell állítani az iraki bankrendszert. Jól jellemzi az ágazat helyzetét, hogy 2001-ben a négy legnagyobb iraki kereskedelmi bank saját vagyona nem haladta meg a 70 millió dollárt, s a gazdaságban ritkán adtak 20 ezer dollárnál nagyobb hitelt. (Irakban 17 magánbank működött a döntően állami bankszektorban.)

Biztató ugyanakkor a külföld számára, hogy az ideiglenes amerikai hatóság 100 millió dolláros alaptőkével a közelmúltban megalapította az Iraki Kereskedelmi Bankot, amelynek fő feladata a külkereskedelem segítése. Az alaptőke abból az 1,2 milliárd dolláros Iraki Fejlesztési Alapból származik, amit az ENSZ jóváhagyásával az Egyesült Államok hozott létre.

Mielőbb szükséges új nemzeti valutát bevezetése is, amelynek árfolyamát például egy dollár-euró kosárhoz lehetne kötni. Ez azonban már a következő időszak gazdaságpolitikai, gazdasági, valamint az újjáépítés feladatainak sorába tartozik.

Kezdeti lépések

Elsőként feloldották az ENSZ-szankciókat, és a Biztonsági Tanács felhatalmazta az Egyesült Államokat, valamint Nagy-Britanniát, hogy az iraki

Irak hivatalos adósságai (Mrd USD)

Öböl menti államok	55
Párizsi Klub	9,5
Franciaország	8
Oroszország	8
Exporthitelezők	4,8
Közép-Európa	4
Multilaterális intézmények	1,1
Egyéb	26,1
Összesen	116,5

Forrás: Exotix Ltd.

nemzeti kormány megalakulásáig irányítsa az országot és ellenőrizze olajiparát. Májustól számítva hat hónapon belül megszüntetik az Olajat élelmszerért programot, és az olajbevételek ellenőrzését ugyancsak az Egyesült Államoknak és Nagy-Britanniának adják át.

Az olajexport ellenértékét egy fejlesztési alapba helyezik, amelyből az újjáépítést finanszírozzák. Az alapból 2007. december 31-éig nem lehet kárterítési kötelezettségeket teljesíteni. (Ez utóbbi egyben azt is jelenti, hogy 2008-tól a hitelezők is számíthatnak innen némi pénzre.)

A BT-határozat megszüntette a kereskedelmi embargót Irakkal szemben, csak a fegyvereladási tilalom maradt érvényben. Fontos része a határozatnak, hogy az ügyek irányításába az

ENSZ a korábban tervezettnél nagyobb beleszólást kap. Iraknak gyakorlatilag nincs szüksége hosszabb távon külföldi segízésre, ugyanis a hatalmas olajkészletek szinte mindenre fedezetet nyújtanak.

A közeljövő legfontosabb feladatai a közüzemi szolgáltatások helyreállítása és a kisvállalkozások beindítása, a későbbiekben pedig a mezőgazdasági, majd a feldolgozóipari és a szolgáltató cégek életre keltése, illetve újak létrehozása. Az újjáépítés nem azonnali feladatai felvetnek a gazdasági szakértők számára néhány olyan kérdést, amelyekre belátható időn belül választ kell találni, illetve alternatívákat kell kidolgozni.

Rendszerváltó reformok

Nyugati szakértők véleménye szerint az iraki reformok kidolgozásánál és bevezetésénél, a „rendszerátváltásnál” jócskán igénybe lehet és kell venni a kelet-európai volt szocialista országok több mint tízéves tapasztalatát, mert a tervutasításos gazdálkodásban vagy az állami szektorban sok hasonlóság fedezhető fel, s a sikeres átmenetre számos pozitív példa és módszer kínálkozik.

Elkerülhetetlen lesz a bürokrácia csökkentése, az „igazi” költségvetési rendszer kialakítása, a versenyhelyzet fokozatos megteremtése, hatékony adórendszer kidolgozása, valamint a tőzsdék alapjainak lerakása is. Megkülönböztetett figyelmet érdemel a megkerülhetetlen privatizáció. Különösen kényes és nagy körtekintést igénylő kérdés az olajágazat jövője a tulajdoni viszonyok szempontjából.

Az iraki olajvezetékek állandó veszélynek vannak kitéve, ami sok millió dolláros kárt okoz az ország gazdaságának

Az olajszektorral kapcsolatban a szakemberek az alternatívák gondos gazdasági és politikai mérlegelését javasolják. Szó lehet többek között az olajipar teljes állami tulajdonának megtartásáról, részleges privatizálásáról külföldiek bevonásával, a privatizálásnál kevesebbet jelentő termelés-megosztási szerződésekről, koncessziók nyújtásáról külföldi versenytársaknak, s nem utolsósorban tömeges privatizálásról. Ez utóbbi értelmében gyakorlatilag minden iraki állampolgár kapna olajipari részvényeket, s ezzel az ország számára meghatározó ágazat nem kerülne külföldi kézbe, a nyereségből pedig minden tulajdonos részesülne.

Üzlet a javából!

Ami az igen vontatottan, a fegyverek árnyékában beindult helyreállítást, a „mindennapok újjáépítését” illeti: az új rendszer kialakítása nemcsak diplomáciai és politikai kérdés, hanem üzlet a javából! S minden jel arra utal, hogy a kártyákat Washingtonban osztják. Efelől nem is hagyott kétséget **Colin Powell** külügyminiszter: „Az újjáépítésben szükség lesz a nemzetközi közösség részvételére, de az Egyesült Államok vezette koalíció fenntartja magának a vezető szerepet.” Más szavakkal ez azt jelenti, hogy a „nagy falatok” elsősorban az amerikai vállalatoknak jutnak.

Néhány ország – többek között Franciaország, Oroszország, Németország, Pakisztán, Törökország – az újjáépítésben való részvételét ENSZ-mandátumhoz kötötte. Washington viszont szükségtelennek tartja, hogy a világszervezet határozatot hozzon Irak újjáépítéséről. A Fehér Ház szerint a májusi, a szankciókat feloldó úgynevezett 1483-as BT-határozat felhatalmazást ad az újjáépítésben való külföldi részvételre. Emlékeztetőül: a határozat Amerika számára gyakorlatilag szabad kezet ad a politikai és gazdasági folyamatok ellenőrzéséhez mindaddig, amíg egy nemzetközileg elismert törvényes iraki kormány át nem veszi a hatalmat.

Amerikai részről három intézmény koordinálja az újjáépítést: az iraki újjáépítési munkacsoport, a USAID segélyszervezet és az amerikai haderő műszaki törzskarának újjáépítéssel foglalkozó részlege. A „gyakorlati” újjáépítést az amerikai és a brit kormány több fővállalkozó kezébe szervezte ki.

Mindkét országban számos óriáscég „szakosodott” újjáépítésre, az Egyesült Államokban például a Bechtel, a Fluor, a Parsons, a Halliburton és a Louis Berger vállalatcsoportok, az óceán innenső partján pedig a Costain és a Balfour Betty. A jelek szerint a Bechtel „fújja a passzátszelet”, vagyis a hatalmas amerikai vállalatbirodalom a legfőbb fővállalkozó. A cég honlapjára a nyár végéig 96 országból 8900 vállalat iratkozott fel megbízásért jelentkező alvállalkozóként. Eddig a külföldi alvállalkozók igen kevés munkát kaptak, s ezek odaítélése is meglehetősen bürokratikus. (Noha az alvállalkozói lehetőségek minden vállalat számára nyitva állnak, nyílt titok, hogy a következő esztendőkből elsősorban az ENSZ-felhatalmazást helyettesítő nemzetközi formációban részt vevő koalíciós országok cégei számíthatnak megbízásokra.)

Kisebbségi értékű megrendeléseket kaptak a Bechteltől eddig egyes (elsősorban amerikai) alvállalkozók közművek működőképessé tételére, újtjavításra, repülőtérei helyreállítási munkálatokra, valamint oktatásra. A Pentagon pedig 48 millió dolláros szerződést kötött a Vinnell amerikai vállalattal a létrehozandó, maximum 20 ezer fős új iraki hadsereg kiképzésére.

Szeretnének mielőbb munkával visszatérni Irakba az ott jelentős beruházásokkal és érdekeltségekkel ma is rendelkező orosz, német stb. vállalatok. S természetesen azok a magyar cégek is, amelyek jelenléte Irakban korábban tradicionális és megalapozott volt. Ezek sorába tartozik többek között az Agroinvest, a Mol, a Trans-elektro, az Energiagazdálkodási Intézet, valamint az infrastrukturális beruházásokkal foglalkozó Kevip. S ugyanaz a helyzet az iraki piacon már tapasztal

talatokat szerzett magyar orvosiműszer-, gép-, gyógyszer- és élelmiszeripari, valamint mezőgazdasági vállalatok tekintetében.

Amerikai vezénnyel

Mind a háború, mind az újjáépítés nagy üzlet, s a jelek szerint ennek első számú nyertesei az amerikaiak, akik kétségkívül a legnagyobb kockázatot vállalták és vállalják. Viszont az Irak stabilizálására és újjáépítésére irányuló amerikai erőfeszítések mindinkább kudarcra vannak ítélve, ha ezeket nem támogatja gyökeresen több pénz – állapítja meg az egyik, a Pentagon felkérésére készült tanulmány. Ez arra is rámutat, hogy új elképzelések kellenek a tekintetben, hogyan lehet a lakosság munkát, biztonságot, alapvető szociális ellátást nyújtani, s nem túrhalasztást az egykori hadsereg több tízezer tagjának gazdaságba való integrálása sem.

A fenti megállapítások csak a problémahegy csúcsát mutatják be. Az amerikaiak nem tekintik feladatuknak az ország és a gazdaság „megszervezését”, de a törvényes kormány létrejöttéig nem kerülhetik ki ezeket a kérdéseket. A későbbiekben pedig feltehetően hosszú időn át tanácsadóként működnek majd közre az ország újjáépítésében, gazdaságának átforgalmazásában.

Irakban egyelőre igencsak kaotikus politikai és gazdasági állapotok uralkodnak, s a békefenntartóknak valószínűleg hosszabb jelenlétre kell be rendezkedniük. Ma csak annyi bizonyos, hogy a gazdasági karmesterpálca elsősorban az amerikaiak kezében van, s a „szereposztást” is főleg amerikai, valamint brit vállalatok végzik.

A Tigrisen bizonyára még sok víz fog lefolyni, amíg az iraki gazdaság talpra áll, újjáépül, piacosodik és integrálódik a világ gazdaságba. Viszont nem lehet kétséges, amikor Irak prosperálni kezd, akkor annak igen pozitív hatásai lesznek a térségre és a világ gazdaságára is. Ezért is szükséges a béke mielőbbi megnyerése.